

**Л.Н. ГУМИЛЕВ атындағы ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ
NATIONAL UNIVERSITY «YURI KONDRATYUK POLTAVA POLYTECHNIC»
POLTAVA STATE AGRARIAN ACADEMY
UNIVERSITY OF ECONOMICS IN BRATISLAVA**

**«ЖАҒАНДЫҚ ПАНДЕМИЯ СЫН-ҚАТЕРЛЕРІ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ
ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАЛАРДЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН
ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК В УСЛОВИЯХ ВЫЗОВОВ МИРОВОЙ
ПАНДЕМИИ»**

Works of the international scientific- practical conference

**« CURRENT TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF
NATIONAL ECONOMIES IN THE CONTEXT OF GLOBAL PANDEMIC
CHALLENGES»**

Нұр-Сұлтан, 2020

ӘОЖ 339.9(063)
ҚБЖ 65.5
Ж 52

Редакция алқасы

РАИМБЕКОВ Ж.С. - төрағасы, э.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

РАХМЕТУЛИНА Ж.Б. - э.ғ.к., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

АЗАТБЕК Т.А. - э.ғ.д., профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

МАДИЯРОВА Д.М. - э.ғ.д., профессор, Ресей халықтар достығы университеті, Москва қ., Ресей

ДУБИНА И.Н. - э.ғ.д., профессор, Новосибирск мемлекеттік университеті, Новосибирск қ., Ресей

КОМЕЛИНА О.В. - э.ғ.д., профессор, менеджмент және логистика кафедрасының меңгерушісі, «Юрий Кондратюк атындағы Полтава политехникумы» ұлттық университеті, Полтава қ., Украина

ISBN 978-601-337-395-9

Ж52 «Жаһандық пандемия сын-қатерлері жағдайындағы ұлттық экономикалардың қазіргі тенденциялары мен даму перспективалары» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. - Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2020. - 514 б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции и перспективы развития национальных экономик в условиях вызовов мировой пандемии». - Нур-Султан: Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2020. – 514 с.

Works of the international scientific-practical conference «Modern trends and prospects for the development of national economies under the challenges of the world pandemic». - Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2020. - 514 p.

ӘОЖ 339.9(063)
ҚБЖ 65.5

ISBN 978-601-337-395-9

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2020

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2020

2. Стародубцева Е.Б. Импортзамещение: Учебник.– М.: Инфра-М, 2016.
3. stat.gov.kz.
4. О состоянии мясного сектора Казахстана. foodindustry.kz
<https://foodindustry.kz/o-sostoyanii-myasnogo-sektora-kazahstana/>, 08.02.2019
5. <https://lsm.kz/kazahstan-uvlichit-proizvodstvo-myasa>

УДК 332.025.13

Нәдіров Н.Н

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы

МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ҚҰРАМЫН ҰЛТТЫҚ РЕСУРСТАРДЫ БАСҚАРУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Қазіргі құрылымдық экономикалық өзгерістерді басқарудың табиғаты елдің әлеуетін дамытудың тиімді әдістерін, тетіктерін және проблемаларын, оның ішінде мемлекеттік қаражаттарды басқарудың тиімді жүйесін қалыптастыруды анықтау проблемасы айқындалады, онда мемлекеттік аудит бюджет қаражатын тиімді пайдаланудың стратегиялық факторы ретінде ерекше рөл атқарады. .

Қаржы ресурстарын орталықтандырылған аккумуляциялау және оларды қайта бөлу процесін ұйымдастыру арқылы мемлекетті басқарудың тиімді механизмінің жұмыс істеуі мемлекеттің қаржылық қызметінің заңдылығын қамтамасыз етуге және оның орындылығы мен тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретін нақты мемлекеттік аудит жүйесін дамытуды талап етеді. Қазіргі кездегі мемлекеттік аудит жүйесінің біртұтастығын қамтамасыз ету проблемалары шешуші орын алатындығын атап өткен жөн [1].

Экономикалық дамудың осы кезеңіндегі мемлекеттік аудит бюджеттік қаражатты пайдаланушылар ретінде мемлекеттік қаржы институттарының қызметіне әсер етудің күшті тұтқасы, тиімді мемлекеттік қаржылық және құқықтық саясаттың кепілі болып табылады. Ол, біріншіден, бюджеттің орындалуын бақылау мақсатында арнайы мемлекеттік органдар жүргізетін сыртқы мемлекеттік аудитті біріктіреді. Екіншіден[2], саясат, экономика, әлеуметтік даму, экология және рухани саладағы мемлекеттік ресурстарды пайдалану процесінде мемлекеттік органдардың қызметі нәтижесінде алынған нәтижелерді бақылау, яғни мемлекеттік органдардың өкілеттіктері саласында.

Мемлекеттік аудит - бұл ұлттық ресурстарды басқаруды жетілдіруге бағытталған кәсіби қызмет түрі, олардың ішіндегі ең маңыздылары мемлекеттік қаржы, мүлік, табиғи байлық, зияткерлік капитал. Мемлекеттік аудит тек мемлекеттік органдардың қаржылық есебін тексеруді ғана қамтымайды, бірақ қазіргі уақытта негізгі міндеті мемлекет пен қоғам атынан өзіне сеніп берілген мемлекеттік ресурстарды басқарудағы мемлекеттік органдардың қызметіне

тәуелсіз объективті қоғамдық бақылауды қамтамасыз ету болып табылады. Мемлекеттік аудит жүргізу кезінде негізгі мәселелер қаражат жұмсаудың мақсатты және заңды сипатын айқындау ғана емес, сонымен қатар аймақтық дамудың стратегиялық жоспарын әзірлеуге және іске асыруға байланысты қабылданған басқару шешімдерінің орындылығы мен тиімділігі болып табылады [3].

Мемлекеттік аудит жүйесі мониторинг объектілерін, бағдарламалардың, бюджеттік жоспарлау субъектілерінің қызметін басқарудың тиімділігін бағалау көрсеткіштерін дамыту бағыттарының жиынтығы түрінде ұсынылуы мүмкін және үш блоктан тұрады: аумақты әлеуметтік-экономикалық дамыту стратегиялары мен бағдарламаларын іске асырудың мемлекеттік аудиті; бюджеттік жоспарлау субъектілері қызметінің мемлекеттік аудиті; бюджеттің кірістері мен шығыстарының тиімділігінің мемлекеттік аудиті.

Сонымен бірге, тәжірибе көрсеткендей, Қазақстан Республикасының әртүрлі субъектілерінде жүргізілетін мемлекеттік аудит аумақтың әлеуметтік-экономикалық дамуының мақсаттарын белгілеу және іске асыру ерекшеліктері, аймақтық экономиканың құрылымы және әлеуметтік саланы дамыту ерекшеліктеріне ие.

Мемлекеттік аудит макроэкономикалық деңгейде қаржылық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің маңызды құралы ретінде қаржылық бақылаудың әр түрлі санаттары, нысандары мен ерекшеліктері кіретіндігін атап өткен жөн, олардың ішінде мемлекеттік қаражатты пайдалану тиімділігіне аудит жақында басымдыққа ие болды. Мемлекеттік қаражатты пайдаланудың экономикалық тиімділігі дегеніміз - шығындардың ең аз мөлшерін қолдана отырып, тексерілетін ұйымның қалаған нәтижелеріне қол жеткізу. Бұл компонент жұмсалған ақша қаражаттары мен қаржы ресурстарын алдыңғы кезеңнің ұқсас көрсеткіштерімен немесе басқа ұйымдардың ұқсас көрсеткіштерімен салыстыру арқылы анықталады. Мемлекеттік қаражатты тиімді пайдаланудың типтік мысалы - тендерлер арқылы тауарлар мен қызметтерді сатып алуға бюджеттік шығындарды азайту. Осылайша, мемлекеттік қаражатты пайдалану шығынды және көрсетілген қызметтердің бірлігіне шығындар немесе шығындар бірлігіне өнім мен қызмет көлемі жоспарланғанға тең немесе одан аз болған кезде тиімді болады (егер тиісті стандарттар болса). Егер мұндай стандарттар болмаса, онда шығындар мен нәтижелер арасындағы нақты арақатынасты ұқсас қызметпен айналысатын басқа шаруашылық жүргізуші субъектілердегі шығындар мен нәтижелер арасындағы ұқсас коэффициенттермен салыстыруға болады.

Әлеуметтік көрсеткіштердің көмегімен өлшенетін әлеуметтік дамудың маңызды бағыттары мемлекеттік басқару жүйесінің жұмыс істеуі, институционалды құрылымның дұрыстығы және мемлекеттік ресурстарды тиімді пайдалану болып табылады. Осындай ақпаратты жинау және оны халыққа ұсыну мемлекеттік аудиттің міндеттеріне кіреді, оны ұйымдастыруға және мемлекеттік билік жүйесіндегі мәртебе осы функцияны орындауға бағытталған [4].

Мемлекеттік аудиттің жұмыс істеуінің экономикалық тетігін оңтайландыру үшін оның жұмысының әртүрлі аспектілерін сипаттайтын көрсеткіштер жүйесін жетілдіру қажет. Экономикалық нәтижені, сонымен қатар ұйымдардың сыртқы ортаға әсерінің әлеуметтік-экономикалық, экологиялық және басқа да салдарын бағалауға мүмкіндік беретін қаржылық және қаржылық емес көрсеткіштерге ерекше назар аудару керек. Мысалы, мемлекеттік аудиттің негізін құрайтын индикаторлар жүйесінің негізгі топтары:

- экономикалық дамудың жалпы деңгейін сипаттайтын экономикалық көрсеткіштер (мысалы, құлдырау немесе өсу), пайыздық мөлшерлемелер мен қол жетімді қаржы ресурстарының болуы, инфляция, ұлттық валютаның девальвациясы немесе қайта бағалануы және т.б.

- қоғамның қазіргі жағдайын, оның өзгеруін, тенденцияларын, дағдарыс құбылыстарын, сонымен қатар жалпы қабылданған басқарушылық шешімдердің сапасын сипаттайтын әлеуметтік көрсеткіштер;

- саладағы қызметті реттейтін нормативтік құқықтық актілерді, тексерілетін субъектінің қызметіне айтарлықтай әсер ететін нормативтік құқықтық актілерді және т.б. сипаттайтын құқықтық көрсеткіштер;

- тауарлар, жұмыстар мен қызметтер нарығының сипаттамаларын, тексерілетін субъектінің өніміне байланысты өндірістік технологиялар, энергиямен жабдықтау және энергия ресурстарының өзіндік құнын сипаттайтын салалық көрсеткіштер.

Мемлекеттік шығындардың тиімділігін өлшеудің негізгі әдістері: бағалау әдістері (салыстыру әдісі, индекстеу әдісі, салыстыру); диагностикалық әдістер (факторлық талдау, модельдеу талдау); эвристикалық әдістер (сарапшылардың пікірлері, баллдық бағалау).

Жалпы, мемлекеттік шығындардың тиімділігін бағалау үшін көрсеткіштердің бірыңғай жүйесін пайдалану сандық критерийлерді қолдану арқылы ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру мақсаттарына қол жеткізу дәрежесін бағалауға мүмкіндік беретіндігін атап өткен жөн. Ұсынылған жүйені пайдалану жеке бюджеттік мекемелер арасында, сондай-ақ әртүрлі муниципалитеттер мен аймақтар арасындағы мемлекеттік қаражатты жұмсаудың тиімділігін салыстыруды жеңілдетеді.

Республикалық деңгейде мемлекеттік аудитті экономикалық реттеудің тиімділігін арттыруда маңызды рөлді ҚР-ң Есеп комитеті алады [5], ал жергілікті деңгейде - тексеру комиссиясы, ол соңғы жылдары бюджет қаражаты мен мемлекеттік меншіктің заңдылығы мен мақсатты пайдаланылуын бақылаудың тиімді жүйесін құрды, қаржылық жағдайдың жақсаруына ықпал етті. елдегі тәртіп. Сонымен бірге, қазіргі мемлекеттік аудит жүйесінің бірқатар проблемалар бар екенін, оларды шешу үшін мемлекеттік тексерулерді жүргізу кезінде мемлекеттік органдардың қызмет критерийлері мен көрсеткіштерін әзірлеуді қажет ететіндігін ескермеуге болмайды. Бұл өлшемдер мен көрсеткіштерге мыналар кіреді:

- нәтижелілік (заңнама бұзылған кезде пайдаланылған қаражаттың мөлшері; тиімсіз пайдаланылған қаражаттың анықталған мөлшері);

- тиімділік (орындалған ұсыныстар мен нұсқаулардың саны; федералдық бюджетке және ұйымдардың бюджеттік шоттарына қайтарылған қаражат мөлшері; экономикадағы);

- рентабельділік (қаржылық бақылауға жұмсалған ақша сомасы) [6].

Бақылау органының қызметін бағалайтын жоғарыда аталған критерийлер мен олардың көрсеткіштеріне қосымша, сонымен қатар мыналарға назар аудару қажет:

- белсенділік критерийі, оның ішінде индикаторлар: бақылау шараларының саны; тексерілген қаражат мөлшері; тексерілген объектілердің саны;

- көрсеткіштермен бірге белсенділік динамикасы критерийлері: бақылау шараларының тиімділік деңгейі; бақылау шараларының тиімділігі деңгейі; бақылау қаттылығының деңгейі; ұсынымдардың тиімділігі деңгейі

Мемлекеттік аудит жүйесінде экономикалық реттеуді жақсарту үшін мемлекетте дамыған бірқатар қаржылық ағындарды басқару жүйесін модернизациялау, есеп берудің халықаралық стандарттарын енгізу және елдің қаржы департаменттерінің функцияларын реттеу қажет. Бюджеттік процестің бюджеттік қаражаттарды пайдаланудың тиімділік қағидаттарына өтуі мемлекеттік аудиттің тиісті тетіктерін құруды талап етеді, оның негізі жоспарланған әлеуметтік-экономикалық нәтижелерге қол жеткізу дәрежесін анықтауға мүмкіндік беретін бюджет қаражатын пайдалану тиімділігінің аудиті болып табылады.

Мемлекеттік аудитке көшу тек мемлекеттік органдардың ғана емес, сонымен қатар квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметіне, сондай-ақ басқа да мемлекеттік активтерге қатысты ақпаратты шоғырландыруды білдіреді. Мемлекеттік сектордың қаржылық есептілігінің аудиті мен бағасы Қазақстандағы мемлекеттік аудиттің тиімділігін арттырудағы маңызды қадам болуы керек. Шоғырландыру әдіснамасының негіздерін жеке сектордан алып, мемлекетке бейімдеуге болады. Бұл тәжірибе корпоративтік басқаруда сәтті қолданылғанын атап өткен жөн.

Осылайша, мемлекеттік аудит құралдарын дамыту ұлттық ресурстарды тиімді басқарудың негізгі шарттарының бірі, мемлекеттің қаржылық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің басым факторы болып табылады. Сонымен бірге, жоспарланған әлеуметтік-экономикалық нәтижелерге қол жеткізу дәрежесін анықтайтын және осылайша атқарушы билік органдарының мемлекеттік қаражатты пайдаланудың тиімділігін бағалау үшін экономикалық аудиттің барабар тетіктерін әзірлеу қазіргі кезде оны жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Селюков М.В. Система финансово-бюджетного контроля и его роль в обеспечении финансовой безопасности региона // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 3 <http://www.science-education.ru/117-13117>.

2. Степашин С.В. Государственный аудит и экономика будущего: монография. – М., 2008. – 608 с.

3. Саунин А.Н. Анализ эффективности использования государственных средств: дис. ... докт. эконом. наук. – М., 2006. – 391 с.

4. Кабанова, О.В. Значение и роль государственного аудита для оценки и измерения социального развития современного общества // Научное обозрение. Серия 2 «Гуманитарные науки». – 2010. – № 6–2010. – С. 8–14.

5. «Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті туралы ережені бекіту туралы» 5.08.2002 ж. № 917 Заң «Үдетіл» анықтамалық-құқықтық жүйесі. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U020000917>

6. Романова Т.Ф. Аудит эффективности бюджетных расходов// Финансовые исследования. – № 9. – 2004. – С. 38.

УДК 338.1

Нурсеит Н.А.

Казахско-Американский университет, г. Алматы, Республика Казахстан

ОЦЕНКА ФАКТОРОВ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИХ ДОЛГОСРОЧНЫЙ РОСТ В КАЗАХСТАНЕ

В настоящее время темпы роста экономики Казахстана сильно замедлились. По итогам 2020 года Казахстану грозит заметный спад ВВП. В данном исследовании на основе построения эконометрической модели за 1991-2019 годы рассматриваются условия для возобновления долгосрочного роста экономики.

Казахстан сегодня - это страна с доходом выше среднего уровня, с хорошо развитой инфраструктурой и относительно хорошо обученными кадрами. Растущий нефтяной сектор обеспечил быстрый рост экономики, но он также оказал угнетающее влияние на развитие несырьевого сектора экономики. Масштабные государственные инвестиции и ограниченные структурные реформы усилили этот негативный эффект.

Несмотря на достаточно высокий рост экономики страны с 2000 года до настоящего времени, динамика развития Казахстана резко снизилась с начала мирового финансового кризиса в 2007 году. Однако, страна не смогла выйти из ловушки «среднего дохода», о чем свидетельствует Индекс сложности экономики (ЕСІ) [1]. Доля МСБ в экономике также является небольшой по мировым меркам (27% ВВП) и не растёт в течение последних нескольких лет.

Причины снижения качества развития Казахстана?

По мнению экспертов Всемирного Банка, спад роста экономики произошли во многом из-за сырьевой ориентации экономики, высокой монополизацией рынков, неэффективной борьбы с коррупцией и несоблюдения принципов верховенства закона. Из-за снижения мирового спроса на сырье и карантина, объявленного внутри страны, экономика Казахстана испытывает значительный спад. «В первом полугодии она сократилась на 1,8% при